

Jan Chochorowski
Uniwersytet Jagielloński
Instytut Archeologii
31-007 Kraków, ul. Gołębia 11

**„OČERKI ISTORII OSVOENIJA
ŠPICBERGENA”, RED.: V. F. STARKOV,
R. L. ROZENFEL'D, V. I. ZAV'JALOV,
MOSKVA, 1990, 207 STR.**

W 1990 roku, ukazał się oczekiwany od jakiegoś czasu, zbiór artykułów, przedstawiających rezultaty badań radzieckiej ekspedycji archeologicznej na Spitsbergenie w latach 1978-1985. Ogromny dorobek radzieckich archeologów w zakresie prac terenowych, nie znalazł – jak dotąd – odzwierciedlenia w odpowiadającym mu rangą stanie opracowań źródłowych i syntetycznych. Lukę tę wypełnia w pewnym stopniu omawiana publikacja. Zawiera ona kilkanaście zróżnicowanych pod względem charakteru i tematyki opracowań, poświęconych różnorodnym aspektom poznawania i eksploatacji środowiska przyrodniczego Spitsbergenu, rozpatrywanym zwłaszcza w kontekście działalności łowców rosyjskich, czyli rozwoju pomorskiego "zwierinogo promysła".

Do najcenniejszych należy niewątpliwie opracowanie I. V. Kurukina, poświęcone rosyjskim źródłom historycznym, dokumentującym aktywność Pomorców w strefie Spitsbergenu od XVI do XVIII wieku. Ze stanu źródeł historycznych jaki przedstawia autor, szczególnie znamienne jest fakt braku danych potwierdzających aktywność łowców rosyjskich w tym rejonie, w ciągu niemal całego XVII wieku. Przeczą temu, z kolei, wyniki analiz dendrochronologicznych, uzyskanych dla rosyjskich stacji łowieckich ze Spitsbergenu, opublikowane przez N. D. Chernych. Uzyskane przez tę autorkę oznaczenia, przypadają bowiem na 2 połowę XVI wieku (tj. na okres "przedbarentsowski") i na 1 połowę wieku XVII oraz (w głównej mierze), na wiek XVIII. Wraz z opracowanym później (i pełniejszym), ale opublikowanym wcześniej (XIV Sympozjum Polarne, Lublin 1987), zestawieniem oznaczeń dendrochronologicznych, stanowią one kapitalny materiał dla dyskusji nad chronologią "promysła". Zmuszają bowiem do skonfrontowania tych

danych z wymową zachodnioeuropejskich źródeł pisanych z okresu wielorybniczego (1 połowa i czasy około połowy XVII wieku), które – podobnie jak rosyjskie dokumenty – nie przynoszą żadnych danych na temat rzekomej aktywności Rosjan w tym okresie, w strefie Spitsbergenu.

Wszystko to stwarza "gorący klimat" dla dyskusji nad tezami badaczy radzieckich, zaprezentowanymi w analizowanym zbiorze (w dwóch artykułach), przez V. F. Starkova, o wielkim rozwoju rosyjskiego "promysłu" na Spitsbergenie w wiekach XVI-XVIII, mających swoje korzenie w "przedbarentowskich" wyprawach żeglarskich Pomorców.

Tematyka historyczna przewija się też w artykule V. S. Korjakina o "normańskiej" hipotezie odkrycia Spitsbergenu oraz P. Ju. Černosvitova, poświęconym analizie strukturalnej procesów kolonizacyjnych. Pierwszy z autorów stara się udowodnić tezę o położeniu legendarnego "Svalbardu" w strefie wschodnich wybrzeży Grenlandii. Artykuł drugi, ciekawy (choć nieco "przeteoretyzowany"), ma uzasadnić brak zainteresowania ewentualnych odkrywców i kolonistów wikińskich, obszarami o takich walorach, jakie – z racji swego położenia – posiadał archipelag spitsbergeński.

Niezwykle interesująca jest publikacja (V. F. Starkov, P. Ju. Černosvitov), znalezionej na wyspie Księcia Karola fragmentu burty pomorskiego statku, reprezentującego typ pełnomorskiej "koły". Przynosi ona wiele cennych danych dotyczących "pierwotnych" cech szkutnictwa pomorskiego. Z problemami nawigacji w strefie przybrzeżnej Spitsbergenu, zmagają się też P. Ju. Černosvitov, w artykule bazującym na pionierskich obserwacjach z badań podwodnych w rejonie Gravsjøen. Udało się dzięki nim prześledzić tor wodny, prowadzący w bezpośrednie sąsiedztwo stacji, w akwenie najeżonym szkieletami, skałami, itp.

Pionierski charakter ma też opracowanie V. I. Zav'jalova, dotyczące cech technologicznych wyrobów żelaznych, użytkowanych przez Pomorców na Spitsbergenie. Ustalono m.in., iż wyroby te reprezentują wytwórczość rzemieślniczą (kowską) a nie masową produkcję typu manufakturowego. Wreszcie, problematykę *stricte* przyrodniczą, reprezentują nowatorskie opracowania V. S. Korjakina na temat środowiska przyrodniczego Spitsbergenu z okresu działalności łowców rosyjskich oraz V. N. Kaljakina, na temat zmian w zakresie ornitofauny (zwłaszcza struktury i geografii kolonii ptasich). W oparciu o materiały kostne uzyskane w trakcie badań archeologicznych, w pierwszym z nich, razi brak – u tak znakomitego specjalisty – kompleksowego podejścia do problemu rekonstrukcji "pierwotnego" środowiska Spitsbergenu w okresie Małej Epoki Lodowej, w drugim, dziwi nieco mała liczebność

uwzględnionych zespołów osteologicznych, wobec masowo występujących materiałów kostnych na stanowiskach pomorskich.

Zdzisław Czeppe

Uniwersytet Jagielloński
Instytut Geografii
31-044 Kraków, ul. Grodzka 64

**„POLAR STUDIES OF THE JAGIELLONIAN
UNIVERSITY, VOL. II, SPITSBERGEN
EXPEDITIONS 1983 – 1987”,
ZESZ. NAUK. UJ, PRACE GEOGRAFICZNE, 81,
KRAKÓW, 1990, 282 STR., 6 MAP**

Kolejny tom *Polar Studies of the Jagiellonian University* zawiera 14 artykułów i komunikatów naukowych w języku angielskim z polskimi streszczeniami. Poza rejestrem pozostałości osadnictwa sezonowego po północnej stronie Hornsundu wszystkie prace są rezultatami badań prowadzonych w zachodniej części Sørkapp Landu. Dwa pierwsze artykuły poświęcone są fizycznogeograficznej strukturze środowiska przyrodniczego rejonu doliny Lisbet i obszaru pomiędzy lodowcami Vitkovski i Olsok. Trzy następne prace dotyczą osadów czwartorzędowych i morfologii zachodniego Sørkapp Landu. Kolejne dwa artykuły poświęcono zagadnieniom hydrograficznym północno-zachodniej części tego obszaru, a ostatni z grupy prac fizycznogeograficznych przedstawia różnice w warunkach pogodowych na wybrzeżu morskim i poza barierą górską w dolinie Lisbet.

Na drugą część tomu składają się sprawozdania z badań ornitologicznych, wspomniany rejestr pozostałości osadnictwa sezonowego na północnym wybrzeżu Hornsundu oraz sprawozdanie z prac wykopaliskowych na Palffyodden w 1983 roku, a dalej obszerny artykuł o głównych problemach badań archeologicznych na Sørkapp Landzie, wyniki analizy antropologicznej dwóch szkieletów datowanych na XVIII wiek z grobów na Schønningholmane i Palffyodden, oraz komunikat o zawartości ołowiu, cynku i kadmu w trzonach kręgów lędźwiowych szkieletów ludzkich ze stanowiska na Palffyodden. Badania prowadzone były częściowo w ramach Centralnego Programu Badań Podstawo-